

POPRAVČÍ KNIHA PÁNŮ Z ROŽMBERKA

Kromě písemných párvnických památek panovnických a městských dochovaly se odjinud písemnosti jen zřídka. Pouze ještě hodnostáři duchovní a kláštery a pak vrchnosti, jejichž moc stále stoupala, věnovaly větší péči svým písemnostem. Již v počátcích jsme se setkali s právní knihou rožmberskou a z rodu Rožmberků, kteří byli již počátkem 15. století opravdovými velmoži jihočeskými, zachovala se nám další právní památka, t. zv. *popravčí kniha*. Je nesporné, že tato kniha, do níž byly zapisovány výslechy ať na mučidlech nebo bez mučení, souvisí s popravčí, t. j. soudní pravomocí pánů z Rožmberka a shoduje se aspoň v podstatné části i s dobou, kdy zemským poprávce byl ustanoven Jindřich z Rožmberka (1405). Popravčí kniha Rožmberská přesahuje ovšem místně kraj Bechyňský, pro který byl zmíněný Jindřich jmenován, ale lze si i při kusosti a nesystematičnosti v zápisech dobře domyslet, že zájmy Rožmberků dosti značně přesahovaly hranice Bechyňska. S hlediska právního nám tato kniha je dokladem, jak již tehdy bylo zařízeno trestní soudnictví rožmberské a jak krutě se shledávaly důkazy o vině proti obviněnému poddanému. Tím je popravčí kniha vlastně první knihou t. zv. černou neboli smolnou. Je tím zajímavější, že v ní jako protivník Rožmberka vystupuje Jan Žižka a že této knihy užil hojnou měrou Alois Jirásek v I. díle trilogie *Mezi proudy*.

(1) Divišovo z Hrádku a jeho tovařišův pravenie léta čtrnáctestého prvnieho. Najprv že jest jej Sazema, Ruzín a Mrzavka vedli jsú jej do Žirovnice. Také pravil jest, že Petr Zpěvavý, Kabát, Matěj Kadeřavý žák, Vidima, Zróstek, Sigmund Kadeřavý z Kladrub, že jsú ti všickni byli při tom lúpeži s ním v Žirovnici.
5 Janek, řečený Kolo, a Václav z Rukštajna byli jsú vuodce Divišovi na pánov z Rozemberka a z Stráže sbožie . . . Také mladý markrabie Prokop prikázal jest Divišovi, aby pana z Rozemberka hubil, kdež by mohl, a jeho lidi, panoše, kněží, měšťany i sedláky jímál, mučil i šacoval . . . Jan, černý a tlustý pacholek, jakož štetky prodává na trziech, a Mikuláš, černý a suchý pacholek Kovářcic, ti jsú z peněz
10 v Soběslavi hlásajíc, chtěli Divišovi Soběslavi zraditi a penieze jsú od něho za to vzeli.

(2) Pivcovo pravenie. Ten pravil, že krajčí přišel ve čtvrtek ku panu Valkúnovi a ten Hensl dobýval jim obroku a stravy. Pak krejčí pravil, že jest byl jich špeheř a měli sú stav u pana Valkúna a tu sú léhali a stravu měli sú u Hensle, u krčmáře.
15 Potom opět pravil, že Sýkora a Sedláček a Jan Holý vzeli sú postav zelený a pás stříbrný a jiné věci. A na Žižku Jan Holý pravil, že Žižka, Jindřich a bratr Žižkóv vzeli sú herynky a že on a Troskovec odpovéděli pánu a že Žižka vzebral vozy a pánu odpovéděl. Opět pravil, že mlynář a Mikeš, syn jeho, v Zibřidově mlýně těch sú u sebe chovali a dávali jim potrebu a že mezi nimi býval syn Zibřidóv. A také že
20 Matěj kupcóm vzal zlaté a Žižka zabil páně člověka. A také že mlynář Zibřidóv sám vzal jest koně panu Markvartovi z Pořešína. Také pravil, že léhali sú u pana Valkúna a on jim potrebu dával. Také pravil na Vieru z Milevska a na Matěje, ješto někda byl u pana Markvarta z Pořešína a také že sú u Tluka v Dvořišti bývali a trávili . . . Také pravil, že Zachař burgrabie a Románek na Zviekově jim slíbili, že by je chtěli
25 na hrad vpustiti, kdyby jim bylo potreba, i také Erasma s jeho tovařiši proti každému člověku.

- (3) Počíná se tuto zrada. Mikuláš z Kamýku od Svinův pravil. Najprv pravil na mukách, že Žižka a Pražené poslali Jana z Prahy, jako ve Křtěnově domu sedí anebo byl, a šafáře z Perštajnce, a ti umlúvali s Mikulášem a s Dietlem kuchařem
- 30 páně na XXX kopách, aby Dietl hrad zapálil a Mikuláš město Chrumplav a na to jima Mikuláš a šafář dali tři kopy grošův v Pokšochově domu v někáké zahrádce u Hory a za ostatek jim slíbili čest a vieru, že jim bude dáno. A v té zahrádce ti čtyřie scházeli se třikrát, umlúvajíc tu zradu. A to měli učiniti v ta doby, když by Žižka k Krumplovu přitřhl. Item pravil, že s ním najprv mluvil šafář z Perštajnce
- 35 a Jan na kamnách u Pokšicha v jistbě, a říkáce: Bychom mohli mieti někoho známého, ješto by nám dopomohl dobyti Krumplova, že by jemu bratřie za to chtěli dosti učiniti. A on řekl: „Ját sem svědom dobré.“ I pověděl to Dietlovi a Dietl k tomu přivolil. A potom jima ve čtvrtek tři kopy na klín odčetli v zahrádce, jako by chtěli pryč jeti. A již to byli v neděli večer také s Dietlem umluvili. A Dietl vzal ty
- 40 tři kopy grošův. Item také pravil, že s ním svedli šafář a Jan někakého pacholka, jako u Karlíka byl, Přecha, aby jim byl na pomoc. A to se stalo v Telči ode páně hospody ob ulici v konnici. Item pravil, že najviece ty věci jednal šafář i také Jan, aby pána otrávil. I s ním o to mluvíli i s Dietlem kuchařem na tom ostali, aby pána z Rozmberka v cinádrú otrávil. A to vše vzal na svú duši i na svú vieru, že jest to
- 45 všecko pravá pravda. Item pravil, že byl ostal u Hory v dolech, jako Táboři od Hory táhli a král v Horu vpadl. A potom vylezl z dolův i přivinul se k páně dvoru a tu nalezl jich pět z Perštajnce. A těch pět jeli se panem Závišim do Kolína k Praženóm a potom tam třie ostali a dva se zase vrátila. Šafář a Jan, umluvivše s Praženy a potom s Mikulášem mluvíli, aby ty věci jednal, jako svrchu psáno jest.
- 50 (4) Dietl kuchař. Najprv vyznal na mukách, že Mikuláš kramář, jako čtvrcen, přišel k němu a řka: „Chcemy-li pána z Rosemberka otrávit, dadieť nám peněz dosti.“ A potom zavola ho ven k Petrovi šafáři z Perštajnce a k Domašínovi. I mluvíli s nimi o to několikrát v zahrádce i pod střechú v Pokšichově domu, aby vždy pána otrávil. I nemohli tu toho prachu jedovatého mieti, protože se u Hory búřili
- 55 a kramáři nevykládali, a toho měl Mikuláš dobyti, že byl znám mezi kramáři. A ten prach měl Dietlovi dáti, aby v cinádr vsul, když by pánu štikú dal jiesti, že to sám pán jie, aby jich viec neotrávil, jakož to jim šafář řekl. A potom se opět sešli v té zahrádce ti čtyřie, Petr šafář, Domašín, Mikuláš a on sám. I ostali na tom, aby do- buda Mikuláš toho prachu i dodal Dietlovi, ale potom aby to vždy skonali. A tu
- 60 šafář dal Dietlovi III kopy a z těch dal Mikulášovi X grošův. Pakli by toho učiniti nemohli, ale měl Dietl hrad Krumplov zapáliti na pavlačí tý komórky a měl se dolův spustiti po prostěradlech a do Prachatic utéci a penieze své měl tetě do Budějovic doněsti. A Mikuláš měl město zapáliti. A to měli učiniti, když by Táboři k Krumplovu táhli a znamenie dali Dietlovi, když by nepřietelé mečem blýskali
- 65 a pokřik učinili, tehdy on hrad měl zapáliti.

<1> 1 Výpověď datována r. 1401; z *Hrádku* nelze blíže určit; *pravemie* výpověď – 2 *Ži- rovnice* město a hrad u Počátek – 5 *Rukštajn* Rokštejn, zřícenina hradu na Moravě u Ji-

hlavy – 6 markrabie Prokop t. j. moravský markrabí Prokop, bratranec Václava IV. – 8 šacoval obíral, olupoval

<2> 12 Tato výpověď je z r. 1406 – 13 *dobýval obroku* vymáhal, opatroval krmivo – 14 *stav úkryt* zlodějský, lupičský – 15 *postav* stůčka sukna, pak též míra pro sukno (v Čechách asi 39 pražských loktů) – 17 *odpověděli pánu* vyhlásili mu nepřátelství – 19 *potřebu* živobyti – 20 *páně člověka* poddaného pana z Rožmberka – 23 *Pořešín* hrad a vesnice u Kaplice; *Dvořiště* městečko u Kaplic; *trávili* živili se, stravovali se – 24 *burgrabie* purkrabí

<3> 27 Tato výpověď je datována r. 1423 – 29 *Perštajnc* Perštejnc, ves u Kutné Hory (též ř. 52); – 29–30 *kuchařem* *páně* t. j. pana z Rožmberka – 30 *hrad* t. j. krumlovský; *Chrumplav* (34,36 *Krumplav*) Český Krumlov nad Vltavou – 32,45 *u Hory* t. j. Kutné – 37 *sem svědom dobře* dobře to znám, je mi to dobře známo – 42 *v konnici* ve stáji – 44 *v cinádru* v rybích vnitřnostech, v rybích drůbkách, do nichž měl travič dáti jed – 46 *přivinul se k* *páně dvoru* připojil se k pánově družině

<4> 50 Tato výpověď je z r. 1423; *jako čtvrcen* který byl popraven rozčtvrcením – 55 *nevykládali* totiž zboží na krámy – 59 *skonali* dokonali

MĚSTSKÉ PRÁVO

Na městské půdě vznikly záhy velké právní sbírky. Právní knihy se sice opírají o základní privilegia městská, ale autoři knih pracovali samostatně. Tehdejší města však měla převahu Němců s menšími koloniemi usedlíků románských, vlámských a židovských, a proto tyto pomůcky byly psány buď latinsky, nebo německy. Městský patriciát ovládl městskou správu a žárlivě ji střežil proti ostatnímu městskému obyvatelstvu, v němž zvláště ve 14. století leckde už měl převahu živel český, marně zápasící o místo v městských úřadech. Zejména velká města, Praha, Brno, Litoměřice, Olomouc, se bránila a až do husitské doby také ubránila českému živlu. Stejně tak tomu bylo i v horních městech, v Jihlavě, Kutné Hoře, a tak došlo k českým překladům těchto právních památek až v 15. století.

Přesto však české obyvatelstvo se musilo obracet na městské úřady a soudy, které, ať chtěly nebo nechtěly, zapisovaly česká podání domácího obyvatelstva v jeho řeči již ve 14. století. Není dochován český zápis z této doby na př. na Starém městě pražském, ale v ukázkách uvádíme české zápisy z Hradčan, z Nového města pražského a z Brna.

Zápis z Hradčan:

(1) Léta božieho narozenie tisíce tři sta osmdesátého osmého léta před Svachem a Sdeňkem, něšto miesto purkrabie Těmy na súde seděli, před Ostojem rychtářem, Maršem Kostkú, Bláhú z Pohořelce, Sedláčkem z Pohořelce, Havlem Skalníkem, Janem od brány, Křtěnem zedníkem, konšely přísežnými města hradčanského před hradem pražským tiemto písmem vyznávámy zjevně, že přišed před nás cný muž kněz Matras, farář z Mořiny, mezi čtyři lavice v plný zahájny súd tu, kdež každému má se plná pravda státi, poznal a vysvědčil, že je prodal duom svůj za osm kop grošov rázu pražského cnému muži Šebkovi z Únoště, a ten duom uplně mu hotovými penězi zaplatil, kterýžto duom jest usazen na Pohořelci mezi domem Jenkovým s jedné strany a mezi domem Svachovým s druhé strany, se všemi věcmi hi se vším právem, což k tomu domu příslušie. A také že ten jistý farář vymienil sobě tak, aby v tom domu mohl sobě konničku postaviti a na tej